

АРХАНГАЙ АЙМГИЙН СТАТИСТИКИЙН ХЭЛТЭС

БАРИЛГА, ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ САЛБАРЫН ТАНИЛЦУУЛГА

2019 он

Аймгийн нутаг дэвсгэрт худалдааны үйл

ажиллагаа явуулах бизнесийн орчин

Архангай аймаг 55.3 мян.га нутаг дэвсгэртэй, Улаанбаатар хотоос 490 км, Булган, Завхан, Орхон, Өвөрхангай, Баянхонгор, Хөвсгөл аймгаас 190-546 км-ийн зайтай оршдог.

Аймгийн хэмжээнд 2018 оны жилийн эцсийн байдлаар 95994 хүн ам, 27912 өрх бүртгэгдсэн. Аймгийн төвд нийт өрх хүн амын 22.8 хувь нь оршин суудаг. Мөн 319 ААНБ, 2900 гаруй ажил үйлчилгээ эрхлэгч иргэд эдийн засгийн үйл ажиллагаа явуулж байна.

Архангай аймаг нь нийслэл Улаанбаатар хот, Өвөрхангай аймагтай засмал замаар хобогдсон.

БНАЛАУ-ын Чампасак муж, БНСУ-ын Чон Ян, Чүнчон сум, Ансеон , Ханг Нинг хот, БНХАУ-ын Эрээн, Далянь, Юньнань муж, АНУ-ын Беллингхэм хот, ХБНГУ-ын Кирхайн хот, ӨМӨЗО-ны Улаан хад Хөх хот , Бүгд найрамдах Ардчилсан Лаос улстай найрамдал хамтын ажиллагаатай ажилладаг. Арилжааны 5 банкны салбартай, худалдааны салбарын 820 гаруй цэг үйл ажиллагаа явуулдаг.

Төвийн эрчим хүчний нэгдсэн системд бүх сум холбогдсон.

Автотехникийн улсын үзлэг тооллогын дүнгээр нийтдээ 9749 авто машинтай, үүнээс 4803 суудлын, 65 тусгай зориулалтын , 347 автобустой бөгөөд 80 гаруй такси нийтийн тээврийн үйлчилгээнд явдаг.

Улаанбаатар Архангайн чиглэлд өдөр бүр том оврын автобус , сумдад 7 хоногт 1-2 удаа шуудан тээврийн жижиг оврын автобус үйлчилдэг.

Худалдааны салбарын үүсэл хөгжил

	Бүгд	Хүнсний болон барааны дэлгүүр	Хүнсний лангуу	Барааны лангуу	Чингэлэг	Ломбард	Гутал засвар	Эмийн сан	Туц	Түүхий эдийн ченж	Бар, цайны газар	Зочид буудал, зоогийн газар
2002	881	31	159	171	128	5	14	13	230	32	84	14
2003	889	46	193	162	95	3	13	10	245	35	73	14
2004	879	41	277	195	94	1	11	9	102	44	88	17
2005	924	63	350	177	94	4	10	10	67	38	90	21
2006	919	70	349	177	94	4	10	10	62	37	82	24
2007	908	59	350	177	94	4	12	11	46	38	90	27
2008	914	90	352	177	94	4	12	11	20	41	84	29
2009	834	135	310	165	90	4	11	7		27	58	27
2010	828	136	309	165	90	2	10	7		27	57	25
2011	835	144	309	165	90	2	9	7		27	57	25
2012	824	151	302	162	75	6	9	7		28	58	26
2013	826	152	303	162	76	8	9	7		28	59	27
2014	929	207	252	160	60	8	10	18		120	60	34
2015	943	238	208	158	52	9	11	26		144	61	36
2016	944	271	154	156	45	9	13	32		159	63	42
2017	945	317	94	155	37	9	15	38		171	63	48
2018	977	334	94	155	47	9	22	38		175	64	39

Архангай аймаг 2002-2018 он хүртэл жижиг мухлаг, чингэлэг, цайны газар, бар, ТҮЦ-ийн тоо жил тутам багасч барааны болон хүнсний томоохон дэлгүүр, гутал засварын тоо ихсэж байгаа нь аймгийн худалдааны салбарын хөгжлийг илэрхийлж байна. Хүнсний дэлгүүр болон өргөжиж байгаа нь харагдаж байна.

Ажиллагсад оны эцэст

	Бүгд	Худалдаа	Нийт дүнд эзлэх хувь
А	1	3	5
2004	37859	1829	4.8
2005	38494	1796	4.7
2006	40005	1802	4.5
2007	39795	1857	4.7
2008	39755	1957	4.9
2009	40223	1786	4.4
2010	39362	1752	4.5
2011	39947	1993	5.0
2012	39163	1908	4.9
2013	46182	1991	4.3
2014	43582	2076	4.8
2015	40207	2032	5.0
2016	42415	2805	6.6
2017	40464	2900	7.2
2018	46266	3415	7.4

**Ажиллагчдын тооны динамик эгнээний үндсэн
үзүүлэлтүүдийн тооцоолол**

/ өмнөх онтой харьцуулсанаар/

Онууд	Ажиллагсадын тоо	Абсолют цэвэр өсөлт	Хэлхээ өсөлтийн хурд %	Хэлхээ цэвэр өсөлтийн бууралтын хурд %	Цэвэр өсөлтийн нэг хувьд ноогдох утга
1992	1330	-	-	-	-
1997	1430	112	108.50	-8.50	13
1998	1206	-224	84.34	15.66	14
1999	1004	-202	83.25	16.75	12
2000	905	-99	90.14	9.86	10
2001	1493	588	164.97	-64.97	9
2002	1660	167	111.19	-11.19	15
2003	1968	308	118.55	-18.55	17
2004	1829	-139	92.94	7.06	20
2005	1796	-33	98.20	1.80	18
2006	1802	6	100.33	-0.33	18
2007	1857	55	103.05	-3.05	18
2008	1957	100	105.39	-5.39	19
2009	1786	-171	91.26	8.74	20
2010	1752	-34	98.1	1.9	18
2011	1993	241	113.75	13.75	20
2012	1908	-85	95.73	4.27	19
2013	1991	83	104.35	-4.35	20
2014	2076	85	104.26	-4.26	21
2015	2032	-44	97.9	2.1	22
2016	2805	773	138.0	-38.0	21
2017	2900	95	103.4	-3.4	28
2018	3415	515	117.8	-17.8	29

Эндээс үзэхэд 2018 онд худалдааны салбарын ажиллагсадын тооны өсөлтийн нэг хувьд 29 хүн ноогдож байгааг харуулж байна.

Ажиллагсадын тооны динамик эгнээний үндсэн

үзүүлэлтүүдийн тооцоолол

/ суурь онтой харьцуулсанаар/

Онууд	Ажиллагсадын тоо	Суурь абсолют цэвэр өсөлт	Суурь өсөлтийн хурд %	Суурь цэвэр өсөлт бууралтын хурд %
1992	1330	-	-	-
1997	1430	-197	87.89	12.11
1998	1206	-421	74.12	25.88
1999	1004	-623	61.71	38.29
2000	905	-722	55.62	44.38
2001	1493	-134	91.76	8.24
2002	1660	33	102.03	-2.03
2003	1968	341	120.96	-20.96
2004	1829	202	112.42	-12.42
2005	1796	169	110.39	-10.39
2006	1802	175	110.76	-10.76
2007	1857	230	114.14	-14.14
2008	1957	330	120.28	-20.28
2009	1786	159	109.77	-9.77
2010	1752	125	107.68	-7.68
2011	1993	366	122.49	-22.49
2012	1908	281	117.27	-17.27
2013	1991	719	156.25	-56.25
2014	2076	746	156.09	-56.09
2015	2032	702	152.8	-52.8
2016	2805	1475	210.9	-110.9
2017	2900	1570	218.0	-118.0
2018	3415	2085	256.8	-156.8

**Ажиллагсадын тооны динамик эгнээний суурь
үндсэн үзүүлэлтийн тооцоолол**

ОН	Ажиллагсадыг тоо	t	t ²	Yt	Yt=a+bt
2001	1493	-8	64	-11944	1000.8
2002	1660	-7	49	- 11620	1071.3
2003	1968	-6	36	- 11808	1141.8
2004	1829	-5	25	- 9145	1212.3
2005	1796	-4	16	- 7184	1282.8
2006	1802	-3	9	- 5406	1353.3
2007	1857	-2	4	- 3714	1423.8
2008	1957	-1	1	- 1957	1494.3
2009	1782	0	0	0	1564.8
2010	1756	1	1	1756	1635.3
2011	1991	2	4	3982	1705.8
2012	1908	3	9	5724	1776.3
2013	1991	4	16	7964	1846.8
2014	2076	5	25	8304	1917.3
2015	2032	6	36	12192	1988
2016	2805	7	49	19635	2058
2017	2900	8	64	23200	2129
2018	3415	9	81	30735	2160.2
2019		10			2263.9
2020		11			2367.6
2021		12			2471.3
2022		13			2575

Дээрхи тооцооллоос харахад худалдааны салбарт ажиллагсадын тоо 2019-2022 он хүртэл 2.6-9.7 хувиар өсөх боломжтой болохыг харуулж байна.

Барилгын салбарын үүсэл хөгжил

Архангай аймгийн барилгын байгууллага анх 1958 онд Ихтамир суманд ХАА-н Барилгын анги нэртэй 210 ажиллагсадтай 14 авто машинтай жилдээ 1.3 сая төгрөгийн барилга угсралтын ажил гүйцэтгэх төлөвлөгөөтэй байгуулагдсан.

Архангай аймгийн төв Цэцэрлэг хотод 1962 онд Барилга угсралтын Контор, 1987 онд барилга угсралтын трест болж өргөжсөн бөгөөд Ихтамир суманд нэгдэл дундын үйлдвэр, Төвшрүүлэх суманд барилгын анги, аймгийн Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний харъяанд барилга, цахилгаан, сантехник засварын анги, ХАА-н нэгдлүүд тус бүрдээ барилгын бригадтай болж өөрсдийн чиглэл чиглэлээр хүчин чадалдаа тохирсон улсын болон өөрийн хөрөнгөөр барилга угсралт, засварын ажлыг гүйцэтгэдэг болсон байна.

1966 онд ашиглалтанд оруулсан 960 хүүхдийн хүчин чадалтай сургууль барьсан нь аймгийн барилгачдын барьсан анхны 3 давхар барилга байсан юм.

Аймгийн нутаг дэвсгэрт барилгын материалын эрдэс түүхий эд элбэг байдаг нь барилгын материалыг орон нутагтаа үйлдвэрлэх бололцоо бүрдэж байсан юм.

Баригдаж буй барилгын ажлыг хэмждэг гол хэмжүүр бол барилга угсралт, их засварын ажлын гүйцэтгэл юм. Энэ нь тухайн барилгыг барих явцад гарсан материал, ажиллагчдын цалин, машин, тоног төхөөрөмжид зарцуулсан нийт зардал юм. Архангай аймагт 2018 оны жилийн эцсийн байдлаар бизнес регистрийн санд бүртгэгдсэн 36 гаруй аж ахуй нэгж барилгын ажил гүйцэтгэж, 986 гаруй хүн барилгын салбарт ажиллаж байна.

Барилгын салбарын үндсэн үзүүлэлт

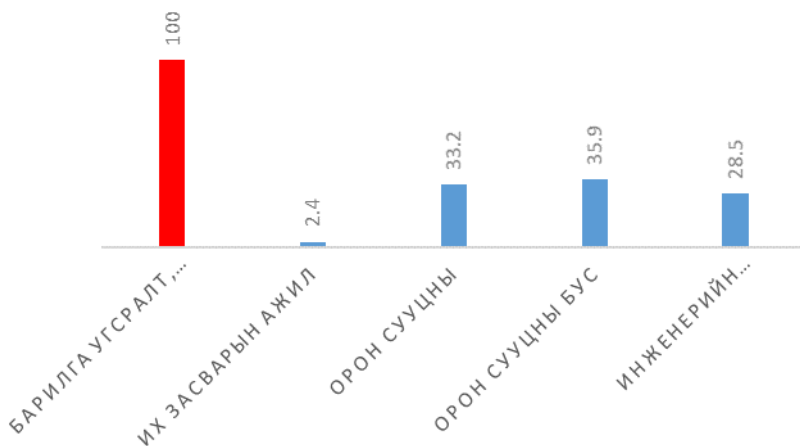
	Барилга угсралт, их засварын ажил, сая.төг	Барилгын аж ахуй нэгжийн тоо	ажиллагсадын тоо
2002	1212.2	11	399
2003	743.8	9	392
2004	1357.6	11	313
2005	1063.5	11	268
2006	1013.1	11	423
2007	13330.3	17	444
2008	5134.4	12	549
2009	3620.7	13	580
2010	4691.4	15	572
2011	10058.7	15	670
2012	10064.7	15	660
2013	24552.1	18	719
2014	44338.3	18	782
2015	68187.8	25	1152
2016	10196.2	32	1056
2017	9399.1	34	1070
2018	9335.9	36	986

Аймгийн хэмжээнд өмнөх онуудтай харьцуулахад 2004 оноос барилга угсралтын ажил жигдэрч эхэлсэн байна. 2018 онд нийтдээ 9.3 тэрбум төгрөгийн барилга угсралт их засварын ажил хийсэн.

Сүүлийн жилүүдэд Монгол Улсын эдийн засаг хурдацтай хөгжиж, түүнийг дагаад барилгын салбарын зах зээл огцом өсч, томоохон эрэлтийг бий болгож байна.

Монгол улсын засгийн газраас 100000 айлын орон сууцны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж Улаанбаатар хот болон орон нутагт орон сууц барих газрыг олгож, дэд бүтцийг шийдэж өгч байгаа нь барилгын салбарын хөгжилд ихээхэн түлхэц болж байна.

Барилгын байгууллагын гүйцэтгэсэн барилга угсралт, их засварын ажлын бүтэцийг графикаар харуулав. /2018 он/

Барилга угсралт, их засварын ажил оны үнээр, мян.төг

ОН	Барилга угсралт, их засварын ажил	Үүнээс: Барилга угсралтын ажил
1996	491222.3	449505.9
1997	300933.3	282313.9
1998	390901.8	276801.8
1999	762701.5	491884.2
2000	952942.4	894092.4
2001	688296.6	409546.6
2002	1212233.7	854933.7
2003	743803.6	381960.0
2004	1459520.9	934895.8
2005	1640100.0	1096257.8
2006	1013056.8	377970.0
2007	13330272.5	11462552.7
2008	5134396.7	4228596.9
2009	3620665.7	2214107.7
2010	4691417.6	3105179.8
2011	10058692.8	8126800.0
2012	10064771.9	7800281.1
2013	24552096.2	20260424.2
2014	44338272.0	41097148.0
2015	68187818.3	66956498.6
2016	10196211.6	9126270.5
2017	9399050.0	6275910.0
2018	9335873.5	7794178.6

ДҮГНЭЛТ

Худалдаа, үйлчилгээний салбарын үйлдвэрлэлт аймгийн дотоодын нийт бүтээгдхүүний үйлдвэрлэлтэд 23.5 хувийг эзэлж байгаа нь цар хүрээний хувьд бага биш юм. Тус аймгийн хувьд УБ хоттой 490 км-т засмал замаар холбогдсон, аймгийн 19 сум төвийн эрчим хүчний нэгдсэн системд холбогдсон. Баруун чиглэлийн хэвтээ тэнхлэгийн зам нь аймгийн төв болон 7 сумын нутгийг дайран өнгөрдөг. Нийт :

- хайрган хучилттай зам 300 гаруй км
- хатуу хучилттай зам 100 гаруй км баригдаад байна.

Мөн эдгээр замын чиглэлийн дагуух томоохон голуудын төмөр бетон гүүрүүдийг барьж дуусгасан. Дээрх мэдээллээс харахад худалдаа, үйлчилгээ эрхэлж буй аж ахуйн нэгжүүдээс гадна албан секторт ажиллагсадын хувьд дийлэнх нь худалдаа эрхлэгчид байдаг. 2019 оны байдлаар 977 цэг салбар худалдаа, үйлчилгээ эрхэлж байна. Нэг цэг, салбарын цаана 3-4 хүн хамааралтай байдаг гэсэн судалгаа бий. Худалдааг эрхлэх хэлбэрээр нь авч үзвэл: 80.0 гаруй хувь нь жижиглэнгийн, 20.0 хувь нь бөөний худалдаа эзэлж байгаагаас харахад сүүлийн жилүүдэд бөөний цэг, салбарууд бий болсон байна.. Хүнсний бараа татан авалтыг 98.0 хувийг УБ хотоос татдаг. Гутал, хувцас зэрэг барааны 90.0 хувийг Эрээн хотоос татан авалт хийдэг байна. Аймгийн хувьд мал олонтой, малын гаралтай түүхий эдийн үнэ УБ хотын ханштай бараг ижил байдаг зэргээс шалтгаалж хүн амын худалдан авах чадвар сайн байдаг нь худалдаа эрхлэгчдэд таатай байдлыг бий болгож байдаг. Архангай аймгийн хэмжээнд бөөний болон жижиглэн худалдаа, тээвэр, холбооны чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуй нэгжүүд нь аймгийн нийт нэмэгдэл өртгийн багагүй хувийг эзлэх болсон. Худалдааны салбарын нийт борлуулалт сүүлийн жилүүдэд өсөх хандлагатай байна.

Сүүлийн жилүүдэд төрөөс жижиг дунд бизнес эрхлэгчдийг дэмжих зорилгоор төсөл хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлсний дүнд зээлийн хүү буурч бизнес эрхлэгчдэд үйл ажиллагаагаа явуулахад таатай нөхцөл бүрдэж байна.

Авто тээврийн байгууллагууд хувьчлагдаж хувийн хэвшил авто тээврийн салбарт зонхилох үүрэгтэй болсноор хот хоорондын болон орон нутгийн зорчигч болон ачаа тээврийн авто машин, таксины үйлчилгээ бүрэн хувьчлагдаж нийт орлого өсч байна.

Барилга угсралт их засварын ажлыг бүтцээс харахад сүүлийн жилүүдэд инженерийн барилга байгууламжийн хувь өсөх хандлагатай байна. Орон нутагт шинээр барьж буй зам болон засварын ажил, орон нутгийн болон төсөл хөтөлбөрийн санхүүжилтээр шинээр гаргаж буй бэлчээрийн болон гүний худгийн тоо нэмэгдэж байна. Барилгын салбар дахь хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх нь нэг талаар тухайн салбарын үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх мөн тухайн салбар дахь ажлын байр нэмэгдүүлэх үндэс нь болох юм.

Албан бус худалдаа эрхлэгчид задгай захад худалдаа хийдэг. Ийм учраас худалдаа эрхлэгчдийн ажиллах нөхцлийг сайжруулахад анхаарч ажиллах хэрэгтэй. Худалдаа, үйлчилгээний нэгдсэн тохилог төвүүдийг барьж байгуулахад аж ахуйн нэгж, худалдаа эрхлэгчид өөрсдөө санаачилга гаргаж аймгийн бодлого чиглэлд санал өгч төлөвлөлтөд оруулах зэргээр худалдаа, үйлчилгээ эрхлэх орчиноо сайжруулахад анхаарах шаардлагатай байна.

Ашигласан материал:

1. Аймгийн 2018 оны жилийн эцсийн мэдээ
2. Аймгийн 2018 оны Статистикийн эмхтгэл
3. Статистикийн шинжилгээ судалгаа хийх гарын авлага
Үндэсний Статистикийн Хороо 2007 он
4. Статистикийн гарын авлага
5. www.NSO.mn
6. www.1212.mn